

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gender en strafrecht

Samadi, M.; Verrest, P.A.M.

Citation

Samadi, M., & Verrest, P. A. M. (2021). Gender en strafrecht. *Boom Strafblad*, 2(5), 161-163. doi:10.5553/BSb/266669012021002005001

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3249124>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Redactioneel

Gender en strafrecht

Mr. dr. M. (Mojan) Samadi en prof. mr. P.A.M. (Pieter) Verrest*

Het rechtsstelsel is geen objectief bepaalde set aan regels, maar berust op idealen en in het verlengde daarvan normen en waarden die door de maatschappij als beschermenswaardig worden gezien. Het zijn die normen en waarden die tot uitdrukking worden gebracht in regelgeving. In het recht komen aldus ook de in de samenleving heersende opvattingen over de positie van man, vrouw en personen met een andere genderidentiteit tot uitdrukking.

Die opvattingen kennen – gelukkig – de afgelopen decennia een belangrijke ontwikkeling. Het recht moet die ontwikkeling volgen. Dit betekent dat met enige regelmaat vanuit het genderperspectief kritisch dient te worden gekeken naar wetgeving en praktijk, met het oog op een eventuele noodzaak van verandering. Daarmee zeggen wij op zichzelf niets nieuws. Zo had het in 1984 opgerichte tijdschrift voor vrouw en recht *Nemesis* zich tot doel gesteld ‘bestaande wettelijke regelingen en op stapel staande wetgeving, rechterlijke uitspraken en bestuurlijke praktijken van commentaar [te] voorzien’ om zo ‘de politiek en ideologische functie van het recht voor de maatschappelijke positie van vrouwen kritisch te analyseren’.¹ Aan deze doelstelling lag de gedachte ten grondslag dat ongelijkheid tussen seksen (maar ook in algemene zin) mede het gevolg is van een gebrek aan kritische reflectie op structuren – zoals soms ook het juridisch stelsel – die deze ongelijkheid in stand houden.²

Het onbenoemd laten van deze kwestie draagt zo bij aan het rechtvaardigen van die ongelijkheid. In 2004 sprak de redactie van *Nemesis* in haar laatste redactioneel de hoop uit dat haar werk andere juristen zou inspireren de *genderwegen* te vervolgen en bestuderen.³

Met dit themanummer pakt de redactie van *Boom Strafblad* de handdoek op. We kijken naar ontwikkelingen en nieuwe inzichten met betrekking tot het thema gender. Uiteraard doen we dat in het licht van het strafrecht. Het gaat daarbij niet alleen om de vraag of veranderingen in de maatschappelijke positie van (de relatie tussen) vrouwen en mannen in het strafrecht tot uitdrukking zouden moeten komen. Als belangrijke verworvenheid geldt het besef dat gender (of geslacht) non-binair is, en niet alleen gaat over de rechtspositie van de vrouw of de man, maar ook van onder andere transgender, intersekse en non-binaire personen.

Zelden is het onderwerp *gender* zo actueel geweest als nu. Het speelt een rol in allerlei maatschappelijke discussies, ook in relatie tot het strafrecht. De eerste bijdrage van dit nummer gaat over een van die discussies. Sinds enkele jaren is er veel aandacht voor het fenomeen *femicide*. Zo is in het Verenigd Koninkrijk de discussie over de veiligheid van vrouwen op straat opnieuw opgeblaaid naar aanleiding van de moorden op Sabina Nessa en Sara Everard⁴ en wordt er zelfs gesproken van een epidemie van vrouwenhaat. In haar bijdrage over *femicide* staat *Liem* stil bij dit fenomeen. Zij erkent dat met het gebruik van de term *femicide* politieke aandacht kan worden gegenereerd voor een prangend maatschappelijk probleem: geweld tegen vrouwen. Tegelijkertijd stelt zij vast dat de algemene term *femicide* te breed en onbepaald is: er zijn veel verschillende verschijningsvormen

* Mojan Samadi is universitair docent straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en tevens redactiesecretaris van *Boom Strafblad*. Pieter Verrest is lid van de redactie van *Boom Strafblad* en hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1 Redactioneel, *Nemesis* 1984, 1, p. 1.

2 Getuige het veelzeggende citaat van Katharine Bartlett waarmee de redactie het laatste nummer van *Nemesis* afsluit: ‘Without the woman question, differences associated with women are taken for granted and, unexamined, may serve as a justification for laws that disadvantage women.’

3 Redactioneel, *Nemesis* 2003, 5/6, p. 111.

4 www.nrc.nl/nieuws/2021/09/23/weer-londense-vrouw-vermoord-op-straat-kahn-sprekt-van-epidemie-a4059435.

geweld tegen vrouwen met dodelijke afloop. Enerzijds doet het gebruik van deze term geen recht aan de heterogene context waarin vrouwen te kampen hebben met geweld, anderzijds is deze term weinig behulpzaam bij het creëren van beleid om daarmee geweld tegen vrouwen tegen te gaan.

Bij het thema gender en strafrecht gaan de gedachten zeker uit naar onderwerpen die betrekking hebben op de juridische positie van vrouwen. Maar volgend op de emancipatie van transgender, intersekse en non-binaire personen is er ook een discussie over de functie die het strafrecht kan vervullen om deze groepen te beschermen: om ervoor te zorgen dat iedereen in de samenleving vrij de eigen identiteit kan beleven en uitdragen. In dat verband is de wetgever voornemens de artikelen 137c-e Sr uit te breiden met het oog op een effectieve aanpak van genderdiscriminatie. Aan de hand van deze voorgenomen wetwijziging bespreken *Van Noorloos* en *Verrest* in hun bijdrage de wijze waarop in het strafrecht wordt omgegaan met strafrechtelijke discriminatiefeiten tegen onder meer transgender, intersekse en non-binaire personen. Zij wijzen op een aantal onduidelijkheden in het wetsvoorstel en reflecteren voorts op de bijdrage die het wetsvoorstel kan leveren aan een effectievere bescherming in de praktijk.

Jebbink en *Van Zijl* kaarten in hun bijdrage de mannelijke dominantie in het juridisch taalgebruik aan. Ter illustratie wijzen zij erop dat functionarissen en procesdeelnemers in wetgeving en jurisprudentie met louter mannelijke verwijfwoorden plegen te worden aangeduid. Een zeer sprekend voorbeeld is de aanduiding van vrouwelijke leden van het gerechtshof als ‘raadsheren’. Taal is geen neutraal communicatiemiddel, stellen de auteurs terecht. Met taalgebruik kunnen bewust of onbewust vooroordelen ontstaan of in leven worden gehouden. Met de vanzelfsprekendheid waarmee de mannelijke vorm leidend is in juridisch taalgebruik, wordt volgens de auteurs nog altijd duidelijk gemaakt dat de man de norm is waartoe de vrouw zich dient te verhouden. Dat is niet alleen in strijd met het streven van gelijkheid en inclusiviteit,⁵ maar is ook wrang in het licht van de belangrijke positie die vrouwen – niet zonder grote moeite – inmiddels hebben bereikt in de rechterlijke macht. Hieromtrent is afgelopen zomer het lezenswaardige bijzondere nummer van het *Nederlandse Juristenblad* verschenen naar aanleiding van 75 jaar vrouwelijk rechterschap.⁶ In zijn openingsbijdrage in dat nummer, over de benoembaarheid van vrouwen als rechters, laat Jansen zien hoe maatschappelijke opvattingen decennialang de benoeming van vrouwen in de rechterlijke macht hebben belemmerd, ondanks dat de Hoge Raad daar reeds in 1921 positief over had geadviseerd.⁷ De Hoge Raad voorzag dat de wetgever zich bij de formulering van wetten rekenschap zou geven van de mogelijk-

heid dat ook een vrouw het ambt van rechterlijke ambtenaar kan bekleden en zodoende een andere aanduiding voor termen als “raadsheren” zou gebruiken.⁸ Jansen besluit zijn bijdrage in NJB met de retorische vraag of het inmiddels geen tijd is om uitvoering te geven aan dat advies. In het verlengde daarvan doen *Jebbink* en *Van Zijl* concrete voorstellen om te komen tot meer inclusief juridisch taalgebruik. Deze voorstellen richten zich niet alleen aan de wetgever: volgens de auteurs hebben alle juristen een rol bij het bewerkstelligen van dat nieuwe, eigentijdse juridische taalgebruik.

In de bijdrage van *Pitcher* en *Samadi* staat de opsporing en vervolging van seksueel geweld tegen vrouwen centraal. Dit type geweld wordt inmiddels alom erkend als een vorm van gendergerelateerd geweld en is daarmee illustratief voor de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. De expliciete koppeling tussen de ongelijke machtsverhouding tussen vrouwen en mannen en de rol die gendergebaseerd seksueel geweld daarin speelt, is inmiddels in veel nationale beleidsstukken en internationale verdragen onderstreept. De aanpak van seksueel geweld geniet dan ook veel politieke aandacht. Dat is echter lange tijd anders geweest. De auteurs bespreken hoe maatschappelijke bewustwording van het fenomeen gendergerelateerd geweld – gestimuleerd door de vrouwenrechtenbeweging – heeft bijgedragen aan de opsporing en vervolging van seksuele misdrijven. Daarbij besteden zij ook aandacht aan recente ontwikkelingen op dit terrein zoals de invloed van de rechtspraak van het EHRM, de daarin ontwikkelde positieve verplichtingen en de implicaties die deze verplichtingen hebben voor de opsporing en vervolging van verkrachting.

Mede onder invloed van deze positiefrechtelijke verplichtingen zijn in recente jaren ook veel wijzigingen aangebracht in het materiële strafrecht. Zo is momenteel een modernisering van de zedentitel van het Wetboek van Strafrecht in voorbereiding, waarmee beoogd wordt om een ‘adequate en herkenbare strafrechtelijke reactie mogelijk te maken op strafwaardig seksueel (overlastgevend) gedrag in de hedendaagse en digitaliserende samenleving’.⁹ In dat kader is de Minister van Justitie en Veiligheid ook voornemens een ruimere strafbaarstelling in het leven te roepen voor het delict *sextortion*. *Scheurs*, *Dijkstra* en *Bosma* gaan in hun bijdrage in op nut en noodzaak van deze voorgenomen wijziging. Zij bespreken de onderscheidenlijke wettelijke kaders van seksuele en financiële *sextortion* en de karakteristieken van deze twee varianten. Zij reflecteren vervolgens kritisch op de houdbaarheid van de afzonderlijke strafbaarstellingen van deze delicten.

Dit themanummer wordt afgesloten met een bijdrage over de rol die gender speelt in de beslissing van de rechter over straftoemeting. *Reef* en *Jansen-de Wilde* kijken naar de wijze waarop bij de straftoemetingen-

5 Zie in dat licht bijvoorbeeld het beleid van de Europese Unie: Raad van de Europese Unie, *Inclusieve communicatie in het SGR*, 2018.

6 NJB 2021/28.

7 R. Jansen, ‘Wachten tot de tijd rijp is’, NJB 2021/28, p. 2282-2290.

8 Jansen 2021, p. 2290.

9 Consultatieversie memorie van toelichting bij wetsvoorstel seksuele misdrijven 8 maart 2021, p. 3.

beslissing van de rechter rekening wordt gehouden met de zorgtaken van onderscheidenlijk mannen en vrouwen. Ze laten in hun bijdrage zien dat opvattingen over de traditionele rolverdeling tussen man en vrouw hier diep gefundeerd lijken te zijn, en dat die traditionele rolverdeling zeer nadelig uitwerkt voor mannelijke verdachten. De auteurs wijzen erop dat uit talrijk wetenschappelijk onderzoek blijkt dat een detentie van een ouder negatieve gevolgen heeft voor de emotionele, sociale en economische weerbaarheid van een gezin en dat detentie van een ouder een extra risicofactor vormt voor toekomstig crimineel gedrag van de kinderen binnen dat gezin. In dat licht en mede vanuit het perspectief van de legitimiteit, effectiviteit en proportionaliteit van de straf, dient de rechter dan ook terughoudend te zijn bij het opleggen van een onvoorwaardelijke straf aan een veroordeelde met een zorgtaak. In de rechtspraak is dat al duidelijk zichtbaar bij veroordeelde moeders, maar de vraag is in welke mate dat ook gebeurt bij vaders. Het feit dat detentie van een vader mogelijk een extra risicofactor vormt voor gedragsproblemen pleit er volgens de auteurs voor om de gezinsomstandigheden te betrekken bij beslissingen omtrent vrijheidsbeneming van een veroordeelde vader. Bovendien nopen internationale verdragen inzake mensen- en kinderrechten ertoe dat de ouder-kindrelatie nadrukkelijker betrokken wordt in de straftoematingsbeslissing. Op basis van een groot kwantitatief jurisprudentieonderzoek doen de auteurs verslag van de mate waarin sprake is van een gezinsgerichte aanpak – met in het bijzonder oog voor de rol van de vader – binnen de Nederlandse straftoematingspraktijk. Zij concluderen dat de rechtspraak op dit vlak achterloopt op de samenleving, waarin de man een steeds prominere rol heeft binnen het gezin.

Wij realiseren ons dat het thema gender met deze inhoud een bonte verzameling bijdragen oplevert. Die verzameling zegt ook iets over de complexiteit en veelzijdigheid van dit thema. Naar wij hopen illustreren de bijdragen het eerdergenoemde belang om met enige regelmaat te reflecteren op maatschappelijke ontwikkelingen op het terrein van gender en de wijze waarop die tot uitdrukking komen in het recht. Wij wensen u veel leesplezier!